

60790

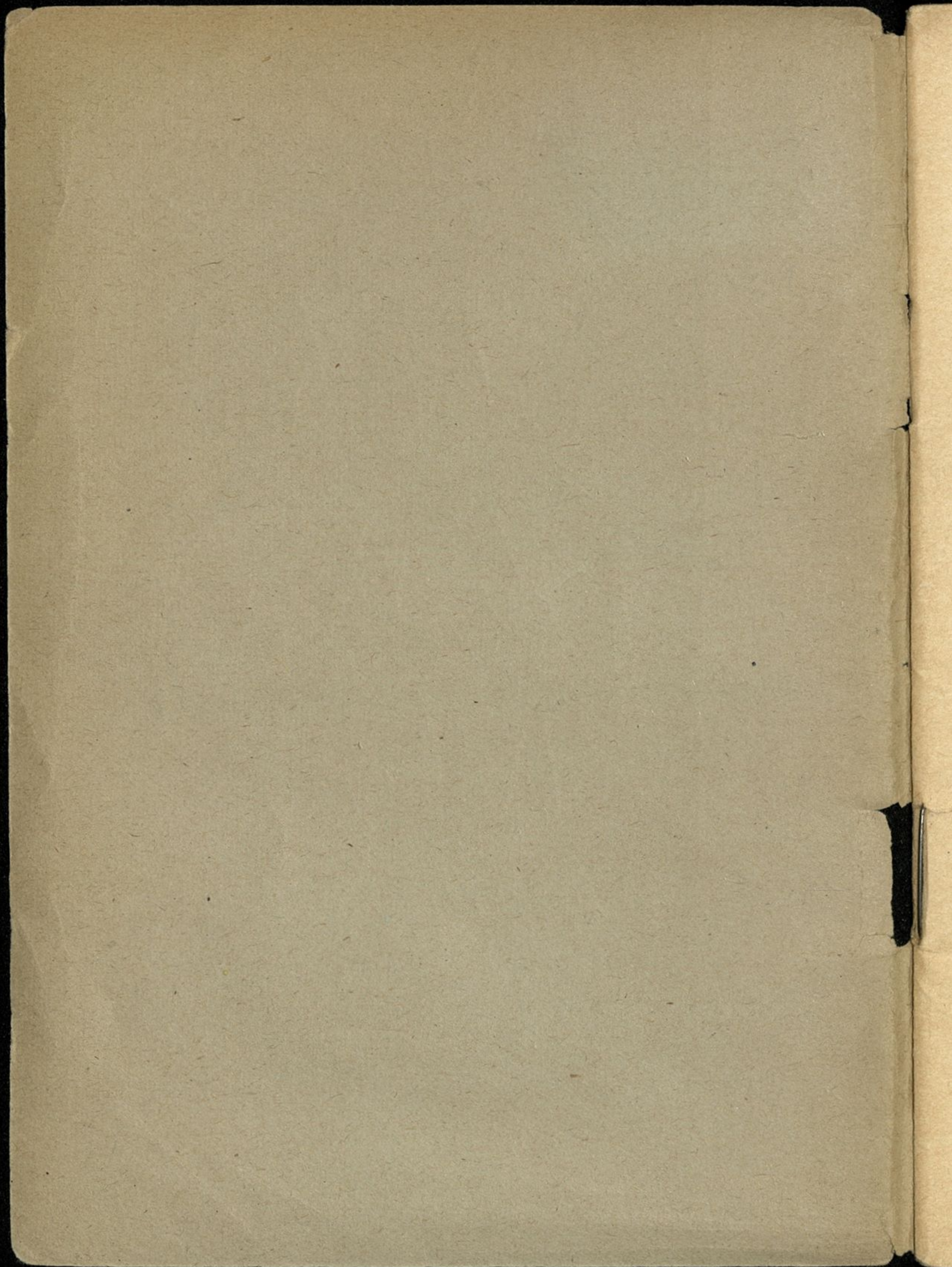
4

FRANCE STELE

KMEČKA KULTURA

SODOBNA RAZMIŠLJANJA
SLOVENSKEGA ČLOVEKA
O NJENIH VREDNOTAH

LJUBLJANA 1944

SODOBNA VPRAŠANJA / 4. ZVEZEK

FRANCE STELĚ

KMEČKA KULTURA

SODOBNA RAZMIŠLJANJA
SLOVENSKEGA ČLOVEKA
O NJENIH VREDNOTAH

LJUBLJANA 1944

60790

030004174

13. 9. 44.

Verlag — Založila Mohorjeva družba v Ljubljani
Druck — Natisnila Zadružna tiskarna v Ljubljani

V našem času se pogosto uveljavlja zahteva po skrbi za ohranitev kmečkih ali bolje ljudskih šeg in navad. Poudarja se pri tem, da gre pri vseh takih in podobnih značilnostih za važne dobrine, ki jih ne kaže zamétati, ne glede na to, če se javljajo v načinu, kako ljudstvo izraža svoje mišljenje in čustvovanje, ali v načinu, kako si ureja družabno sožitje s soljudmi, ali v načinu, kako stanuje, gospodari, se zabava in žaluje, ali končno, kako se oblači in kako nastopa, in v podobnem. Posebno veliko pozornost posvečajo temu vprašanju v Nemčiji, kjer vidijo v starih navadah in izročilih ostanke pragermanskega, še nepokvarjenega življenja nemškega rodu. Pri različnih drugih narodih in državah je postal krščansko pojmovani stanovski vzor človeške družbe in vladavine izhodišče za tako gibanje. Kjer pa obvladuje življenje in kulturno stremljenje narodov, kakor v Sovjetiji, krščansko-stanovskemu idealu polarno nasprotni ideal boljševizma, tam se s smotrenim uničevanjem vsega stanovskega in iz preteklosti podedovanega uničujejo tudi stare navade; to pač zaradi tega, ker so po svojem bistvu tesno zvezane z verskim in svetovnonazornim življenjem ljudstva ter nudijo po svoji trdoživosti in globoki zasidranosti v vsakdanjem in najosebnostnejšem življenju za novi red nevarno oviro in resno nevarnost.

Tudi pri nas pogosto slišimo gesla, ki jim je namen opozarjati na vrednote starih ljudskih šeg in navad. Prvič bi to gibanje rado oživilo slovensko kmečko hišo in domači slog, drugič si prizadeva za zopetno uveljavljenje narodne noše, tretjič skuša izkoristiti stare, že odmira-

joče šege vsaj za tujsko prometne namene v naši domovini, pa zopet želi, da se poživi naša glasba in gledišče s prvinami, ohranjenimi v ljudskem izročilu, ali pa zopet uvaja kmečke praznike ter končno poskuša pomeščaniti celó staro nošo pod geslom Dečve ali Naše skrinje. Nazadnje pa ne smemo prezreti, da so neke simpatije za stanovski družabni red, ki jih je podprla znana papeževa okrožnica *Quadragesimo anno*, prav v naših katoliških prosvetnih krogih vzbudile zanimanje za ta vprašanja, čemur je dal pri nas doslej najvidnejši izraz znani mariborski ljudski in socialni pedagog dr. Jože Jeraj s svojo knjigo *Narodni prerod*, ki je izšla v Mariboru 1925; iste misli je uveljavil deloma že prej v knjižici *Ob skrivnostnih virih*, ki je izšla leta 1924 prav tako v Mariboru, posebno pa sistematično v knjižici *Naša vas, oris vede o vasi*, izdala Slovenska šolska Matica v Ljubljani. Istočasno je v *Času* za l. 1933/34 prikazal tudi *Konkretne osnove korporacijskega družabnega reda*. Predvsem pa se je zanimanje za to gibanje med nami močno povečalo v zadnjih letih po katastrofi, katera je zadela naše podeželje zaradi komunistične pustolovščine. Voditelji obnove so namreč nujno morali vzeti v pretres tudi načelno stran vprašanja ljudske kulture, ker bodo le tako mogli ustvariti obnovi, ki je gmotna in duhovna, enotno smer. Svojega teoretika je to gibanje našlo v dr. Lj. Pušu, ki je že l. 1939 izdal knjigo *Kmečki stan*, svoje naziranje o vsem obsegu tega vprašanja pa strnil na predvečer usodne krize slovenskega kmečkega stanu spomladi l. 1941 v inauguralni disertaciji *O kmečki duši*, donos k psihologiji kmečkega človeka. Kako pa si predstavlja svojo zamisel v življenju, je pokazal Lj. Puš že l. 1937 v knjižici *Razori za setev in žetev slovenske kmečke mladine*. Istočasno z izdelavo duhovno nazornih podlag pa opažamo

tudi povečano zanimanje za spomenike naše ljudske kulture sploh. O tem pričajo posebno po R. Ložarju zasnovano in prirejeno Narodopisje Slovencev (založba Klas, Ljubljana. I. del. 1944), Fr. Kotnika Slovenske starosvetnosti (založba Svet, Ljubljana 1943) in P. M. Turnška Pod vernim krovom (Mohorjeva družba, Ljubljana 1943 in 1944).

Ni dvoma, da je naša ljudska kultura v svojem bistvu kmečka kultura in kmečki stan edini doslej družbeno zgodovinsko popolnoma opredeljivi predstavnik slovenstva, ki prav do najnovejšega časa ni izčrpal svoje življenjske sile. Zato je naše narodopisje, kakor pravilno ugotavlja R. Ložar, končno predvsem veda o kmečkem stanu, njegovem kulturnem tipu in izročilu. To nam razloži tudi marsikatero posebnost naše sodobnosti in zgodovine, predvsem tudi našo »nezgodovinskost«, ki je logična posledica te naše značilne socialne strukture.

Vprašanje razmerja sodobnega kmečkega stanu do starih šeg in navad pa nikakor ni tako preprosto, kakor bi se zdelo, kadar beremo pozive zgoraj navedenih gibanj. Vprašanje se namreč ne more in ne sme kar kratko glasiti: »Oživimo in ohranimo stare navade in običaje«, temveč se sme in se mora glasiti le: »Ali so v starih navadah in običajih res vrednote, ki jih je vredno ohranjevati, in ali in koliko so sploh sposobne za sodobne življenjske potrebe?« Da to vprašanje pojasnim, sem se odločil, da kratko pokažem najprej, v čem je bistvo kmečkega stanu, kakor nam je dan po tisočletnem zgodovinskem razvoju, da nato orišem položaj kmečkega stanu v sedanjosti, potem pa poskusim pojasniti, v čem so vrednote starih navad, a tudi, v čem so vrednote načina in hotenja življenja v sodobnosti, ter da končno povem, kako si predstavljam razmerje današnjega kmečkega stanu do podedovanih šeg in navad.

1. Kmečki stan, kakor nam je dan

Kmečki stan je sicer eden osnovnih, glavnih stanov človeške družbe, kakor se je izoblikovala v srednjem veku iz nekdanjih poganov in barbarov, predvsem Romanov in Germanov, ki so v prvih stoletjih krščanske zgodovinske dobe zavladali nad Evropo, deloma pa tudi iz v nekolikšni časovni zakasnelosti za njimi nastopajočih Slovanov, ko so se pokristjanili in se družbeno in državno ustalili. Toda čeprav je bil kmečki stan od nekdanj po številu veliko močnejši od plemiškega in meščanskega, je vendarle po svoji družabni veljavnosti ostajal v tretji vrsti in ni užival vseh tistih pravic, ki sta jih bila deležna ona dva. Glavna značilnost kmečkega stanu do reform v dobi prosvetljenstva (čas Marije Terezije in Jožefa II., druga polovica XVIII. stol.) je bila v tem, da je bil, kakor se glasi za to latinski strokovni izraz »glabae adscriptus«, navezan na zemljo. Navezan na zemljo pa je pomenilo, da ni bil osebno svoboden, da brez dovoljenja zemljiškega gospoda ni smel zapustiti zemljišča, ki ga je obdeloval, da ga ni smel prodati in da tudi sina ni mogel po svobodni volji vzgojiti za drugo kakor za kmečki stan. Šele leto avstrijske stanovske revolucije 1848 je prineslo slovenskemu kmetu popolno svobodo; osebni svobodi, ki mu jo je dalo prosvetljenstvo, se je pridružila tudi svoboda zemljiške posesti, s tem je pa kmet dobil tisto, za današnji čas bistveno značilnost, da je »na svoji zemlji svoj gospod«.

Zemlja je torej tako v zgodovini kakor v sedanjosti bistvena podlaga kmečkega stanu, znak, brez katerega je nemogoč vsak kmečki stanovski značaj. Svoj čas je bil kmet nasilno navezan nanjo in je bil po družbenem redu siljen, da se tudi duhovno oblikuje v najožji zvezi z njo. Z njo je doživljal večno se pomlajajoči krogotek letnih časov, vanj je vpletal ubrani red svojega

življenja in ga vezal ž njim z navadami, s katerimi je praznoval začetke letnih časov in zaključke vsakoletno se ponavljajočih poljskih del. Tako je v najožji zvezi z zemljo in v odvisnosti od njenega življenja urejal že tudi svoje duhovne potrebe in je po naravni nujnosti zemlja prežela vse njegovo čustvovanje, domišljijo in mišljenje. Nanjo oprt je kmečki stan med vsemi stanovi najbolj nagnjen, da se ravna po stvarnih razmerah, da ne pozna pretiranega sanjarjenja in modrovanja ter da ga vodi edino nagon za stvarnost.

Zemlja je gmotni, gospodarski činitelj, ki je oblikoval kmečki stan. Človek pa ni samo telesno, materialno bitje, ampak tudi duhovno; telo in duša, spojena v skladno enoto, sta zanj oba bistveno važna. Telo živi, kakor pravimo, animalično, živalskemu podobno življenje, duša pa hrepeni preko tega do svobodnega razmaha in hoče gospodarovati nad svetom in življenjem ter ga urediti za namene svojih prirojnih potreb. Zato si z isto nagonsko nujnostjo, s katero si telo ustvarja sredstva, da se kot materija preživi, ustvarja duša svoj svetovni nazor, po katerem uravna svoje razmerje do sveta in življenja. Svetovni nazor pa je najbolj vidno izražen v verstvih. In prav verstvo je tisti duhovni činitelj, ki je po duhovni strani oblikoval kmečki stan. Za slovenskega kmeta sedanjosti je bilo od srede 8. stol. dalje merodajno verstvo krščanske oblike, organizirano v katoliški cerkvi. In ta C e r k e v, ki je vidna organizacija duhovnih, svetovno nazornih sil, je drugi najvažnejši, prvemu, z e m l j i, v polarno součinkovanje postavljeni činitelj slovenskega kmečkega stanu v zgodovini in sedanjosti.

Ker Cerkev kot organizacija duhovnega življenja služi človeku, je naravno, da se je prilagodila utripu njegovega življenja. Ta red človeškega življenja se ravna po redu življenja zemlje. Zemlja udarja takt delu kmetovalca in mu v rednem povračanju letnih časov vsako

leto deli tudi življenje na lahko pregledne časovne enote, po katerih ga meri. Že ime zaokrožene vrste, po kateri Cerkev veže življenje človeka nase, ker se s svojo duhovno vsebino smiselno vpleta v njegov naravni potek, *c e r k v e n o l e t o*, nam je zgovoren dokaz, da si je tudi duhovni činitelj življenja slovenskega kmeta, Cerkev, osvojil red življenja zemlje, na katero je tako tesno navezan. S tem pa postaja materialni činitelj kmetovega življenja, o katerem smo spoznali, da učinkuje nujno na način mišljenja, čustvovanja in izražanja kmečkega stanu, tudi duhovni činitelj višje, duhovne vrste in je zemlja sama tudi opora kmetovega svetovnega naziranja.

Zemlja, ki je najnaravnejši kmetov gmotni kapital, postaja po tej zvezi tudi njegov duhovni kapital, cerkveno leto program njegove vzgoje, svetniški in praznični kalendar merilo njegovega življenja na zemlji, obenem pa sredstvo, ki neprestano spaja in v ubrano sodelovanje ureja zemljo in Cerkev.

Iz historične in življenjske zveze z zemljo raste ena najosnovnejših in najznačilnejših lastnosti kmečkega stanu, *k o n s e r v a t i v n o s t*, zvestoba izročilu in dediščini prednikov, ki jo je lepo označil pesnik, ko je spregovoril o »v domačih šegah utrjenih postavah«. Ta konservativnost ni samo mehanična posledica zgodovinske povezanosti kmeta z zemljo, ker je bil *glabae adscriptus* in se ni smel izneveriti ji, ampak je prav razumljiva posledica sožitja človeka z zemljo. Red, ki mu ga daje, je jasen in brez modrovanja razumljiv, modrost, ki jo budi v njegovem duhu, je preprosta, rojstvo in smrt, ki omejujeta človekovo življenje, sta v njeni luči samo dve nujni postaji življenjskega pota, ker kmet iz sožitja z zemljo ve, da v tem neprestanem valovanju življenja ni tragike, ampak samo nujno obnavljanje za to, da more življenje ostati mlado, za delo in napredek zmožno. Besede, ki jih govori duhovnik ob pogrebu: »Prah si in

v prah se povrneš», so za kmeta izraz najprirodnejše modrosti, ker jih je preskusil v vsakdanjem življenju in mu vera tolažilno dostavlja: Duh si in k božjemu duhu se povrneš!

Ta konservativnost, ki izvira iz sožitja z zemljo, pa daje kmetu neko rodovno plemenitost, po kateri se približuje edinemu stanu zgodovinske družbe, ki mu je po tem soroden, plemiškemu. Pri plemiču se opira konservativnost na rodovno izročilo, na smotrno usmerjeno vzgojo za gospodujoči poklic in pa na rodovinsko samozavest, gojeno po rodovih prednikov. Pri kmetu opazamo nekaj podobnega: tudi zanj in za njegovo vzgojo je značilna zvestoba poklicu, gojena iz roda v rod, tudi pri njem se v rodovih spreminjajo samo osebe, bistvo poklicnega dela in zvestobe kolektivni usodi pa ostaja isto iz roda v rod, iz stoletja v stoletje. Zgodovina je pokazala, da je temelj, na katerem obstaja kmečki stan, zemlja, trdnejši od vseh drugih temeljev, na katere so oprli svoj obstoj razni drugi stanovi, tudi plemiški. Socialni prevrati novejših dobe so izpodkopali tla plemiškemu stanu, ki se je sicer posredno tudi opiral na zemljo in njeno kulturo, a je to razmerje pojmoval predvsem gospodarsko pridobitno ter za to pridobitnost izkoriščal druge stanove. Kmetovo razmerje do zemlje pa je bilo iskreno, naravno in ni izkoriščalo za pridobitnost drugega kakor lastne sile. Socialni razvoj človeštva v novejši dobi je pokazal, da je edini zanesljivi nosilec izročila kmečki stan, ki kot sodobni plemič prevzema dediščino poplemenitega plemiča in ostaja tako tudi edina opora konservativnih teženj v sodobni kulturi. Prav zaradi te svoje vloge v sodobnosti pa zasluži kmečki stan tem večjo pozornost, prav zato je tudi tembolj upravičeno, da poskušamo ugotoviti, katere vrednote vsebuje, in se povprašamo, koliko bi utegnile biti pomembne za novo družbo in za bodočnost človeškega rodu.

Predvsem pa moramo ugotoviti, kaj obsega kulturni krog kmečke ali kakor navadno pravimo ljudske kulture, katere vidni izraz so tudi ljudske šege in navade.

Pod kulturo razumemo stopnjo duhovne popolnosti posameznika, stanu, družbe, naroda, države, človeštva. Stopnja te duhovne popolnosti pa je odvisna od mnogih pogojev ne le duhovnega, ampak tudi gmotnega značaja. Od tod izvirajo različna gledanja na pojem in obseg, pa tudi na bistvo kulture. Materialistični svetovni nazor celó trdi, da je kultura posledica samo materialnih, gospodarskih in družbenih predpogojev, dočim jo čisto duhovno usmerjeni ljudje, posebno prepričani verniki raznih veroizpovedanj, pojmujejo samo kot sredstvo k duhovni izpopolnitvi v smislu versko nramnega, kolikor ne celó nadnaravnega namena človeškega življenja. Če pa nepristransko presodimo dejanski položaj, moramo priznati važnost obeh činiteljev, gmotnega in duhovnega, kakor za značaj duhovnega človeka ne odrekamo poleg duše pomembne važnosti tudi telesu.

Že naša uvodna razmišljanja so nam dala tiste materialne in duhovne meje, v katerih se razvija telesno pa tudi duhovno življenje kmečkega stanu: Zemlja in nebo, delovni poklic in Cerkev, rojstvo in smrt, telo in duša so tisti dani mejniki, med katerimi se kakor v pajčevini, obešeni na več opor, snuje duhovni svet kmečkega stanu. Glavna in osnovna pola tega snovanja pa sta nazadnje le Zemlja in Cerkev. Kako tesno in naravno sta spojena v kmečkem življenju, smo že zgoraj pokazali. Kako se javljata v kulturnem snovanju kmečkega stanu, pa bi sedaj povedali.

V okvir kulturnega življenja človeka spada vse, po čemer se javlja prizadevanje za preišljeno urejanje našega bivanja na zemlji, vse torej, po čemer se dvigamo preko prvotnega, animaličnega, živalskemu podobnega življenja. Čeprav so mnogi teh pojavov brez izrazito du-

hovnega odnosa do življenja in jih, kolikor služijo samo večji udobnosti življenja in njegovi tehnični opremi, označujemo s pojmom civilizacije, olike in omike, se vendar že tudi v najpotrebnejših izrazilih izboljšanega, počlovečenega telesnega življenja toliko javljajo tudi duhovne težnje, da s pojmom kultura lahko objamemo tako njeno izrecno, to je pretežno duhovno, kakor tudi njeno materialno, gmotnemu izboljšanju življenja namenjeno pagono. Če pričnemo s tem, kar je najbliže kmetovemu sožitju z zemljo, srečamo najprej obleko, nošo, za tem bivališče, hišo in gospodarske priprave, naselbino in vas. Da se tudi v te čisto praktične pojave življenjske kulture kmeta vpleta duhovna sestavina, ve vsak, ki nekoliko pozna kmečko življenje. Prizadevanje za ličnost, za lepoto je gotovo izrazito duhovna zadeva in jo srečujemo v najpreprostejših pojavih pogosto v tako popolni, tako kultivirani obliki, da nadkriljuje celó ista področja pri tako imenovanem kulturnem človeku. Dalje vemo n. pr. iz naše Bele Krajine ali iz Prekmurja, da ima pri preprostem kmečkem človeku skoraj vsak šiv na obleki, vsak okrasek na vezenini, lončarskem ali lesenem rezbarskem izdelku svoje ime in svoj globlji, pesniški ali simbolični pomen. Kar je človek spoznal v sožitju z zemljo, je v krasilni porabi pretkal s svojim čustvovanjem in mišljenjem, si je torej duhovno prilastil ter porabil za izrazilo svojih hrepenenj, čustvovanj in sanj! Da pa mu vse življenje prepleta sožitje z zemlji nasprotnim polom, s Cerkvijo, to se kaže že tudi na tej najosnovnejši stopnji ljudske kulture, ker se n. pr. vsa ljubezen notranje opreme stanovanjske hiše osredotočuje na Bogkov kot s svetimi podobami, z golobčkom — sv. Duhom in lučko; vse torej naravnost kaže na posvečenje življenja in dela po veri, na zvezo z veri vdanim, pogosto kar bogoslužnim življenjem. V vezenine in okraske vpletajo nabožne motive, ki se jim ne odrekajo celó na pripravah čisto

gospodarskega značaja. Čim više gremo v pojavih kmečke kulture, tem močnejša postaja verska misel. V šege in navade, v oblike ljudske olike in omike, ki ustreza gosposki olikanosti, se vpletajo pogosto spomini na obredne kretnje in motive. Na višji stopnji so razne igre, petje in oblike družabnih zabav. Še više se dviga kultura življenja kmeta v ustnem izročilu, ki dobiva pogosto veljavo umetnostnih proizvodov kot pripovedna, junaška, obredna, lirična pesem, pripovedka, bajka, besedilo obredne igre, krstni, ženitovanjski, pogrebni obred in podobno. Prepletanje prastarih izročil, osebnih doživetij in verske sestavine je v tej skupini splošno priznano. Pa vzemimo kmečko modrost, ki se izraža v pregovorih in rekih; povsod boste našli sledove ozke zveze kmetovega sožitja s Cerkvijo in njenim naukom, obenem pa se vam bodo odkrile tiste konservativne, težko premakljive podlage kmečkega nramnega pojmovanja, ki mu je resnica in pravica prav tako preprosta in nedvomna kakor zemlja, na kateri stoji in ki ga z večno nespremenljivim redom svojih pojavov prepričuje o tem, da so nesporno veljavne resnice, da so absolutna nramna pravila.

Tako vidimo, da obsega kmečka kultura, ki je dediščina preteklosti kmečkega stanu, ves kulturni krog od materialnih, praktičnih oblik preko umetne obrti in umetnosti do filozofije in nramnega nauka, od najnižjih do najvišjih kulturnih oblik torej, ter predstavlja popolno vzporednico tako imenovani visoki, svetovni, medstanovski in mednarodni kulturi. Napačno bi bilo misliti, da sta samo vzporedni in neodvisni druga od druge. Kajti tudi kmečki stan ne živi ograjen od ostalega življenja na zemlji, ampak se več ali manj neprestano stika ž njim in seve tudi sprejema vplive od njega. Značilno za kmečko kulturno sredino pa je, da si vsak vpliv od zunaj priredi po svoje. Tako bomo poleg versko in življenjsko izkustvene sestavine našli z lahkoto v kmečki kulturi polno

drugih sestavin, ki jih bomo kot privzete tudi z lahkoto spoznali, a se bomo prepričali, da kljub temu ne kazijo značilne enote kmečkega izraza.

Ugotovili smo, da prodira z duhovnostjo celó v najpreprostejše izraze kmečke kulture verska misel; najzgovornejši dokaz za to pa nam nudijo navade in šege, s katerimi kmet spremlja dogodke cerkvenega leta in važne trenutke iz svojega osebnega življenja. Tu se nam poleg verskega odkrivajo tudi prastari, pogosto celó predkrščanski viri kmečke kulture, in se vsa vsebina kmečke kulture pretvarja v dragoceno kulturno zgodovinsko zakladnico. Posebej s stališča krščanske kulture opazovan in presojan pa se nam pokaže milje ljudske kulture čudovito zaokrožen v vseh smereh, katere smo uvodoma označili kot merodajne pri postanku in razvoju kmečke kulture: V vencu cerkvenega leta se v koledarskem letu vrsti nepregledna množica šeg, navad, obredij in praznovanj, ki obsegajo vse prehode od hišnih do cerkvenih, od splošno družabnih do verskih nastopov, iger in javnih slovesnosti. V istem koledarskem redu veže kmet najvažnejše momente poljskega in domačega dela in svoje vremenske izkušnje na cerkvene praznike in svetnike ter na važne spominske dneve in izraža te svoje ugotovitve z lahko pomnljivimi, kakor pravimo s tujko, mnemotehničnimi formulami v vezani besedi. Z isto doslednostjo, s katero veže kmet svoje gospodarsko in versko-duhovno leto v nerazdružljivo enoto, veže na cerkveno predpisane obrede rojstvo, poroko, smrt in po njih vse svoje življenje; na te obrede oprt mu daje tudi nekak obredni sijaj in značaj. Kakor drugod je tudi pri nas marsikaj iz tega kmetskega obrednika že zbranega in rešenega pozabe, vendar bi storil veliko uslugo našemu samospoznanju, pravilnemu ocenjevanju naše kulturne preteklosti in zgodovini životvornosti krščanske kulture sploh, kdor bi zbral vse to gradivo in ga uredil

po najprikladnejšem sistemu cerkvenega leta in po razvoju posamenzega človeškega življenja. Prvi tak poskus predstavlja P. Metoda Turnška knjiga Pod ver-nim krovom, ki jo pravkar izdaja Mohorjeva družba.

Kar sem vam podal, je kratek obris kmečke kulture, ki jo spoznavamo kot lepo zaokroženo enoto duhovnega snovanja, razpetega med dva osnovna pola, Zemljo in Cerkev. Red temu snovanju daje enakomerno spovračajoči se potek delovnega in cerkvenega leta, ki ga v pre-rezu enkratnega doživetja v dobi od rojstva do smrti doživlja, spoznava, osvaja in izpopolnjuje posamezni člo-vek. Ta kultura, ki jo danes pogosto označujemo kar kratko s kmečkimi ali ljudskimi šegami in navadami, ki so, kakor ste videli, le del večje popolnejše enote, čeprav njen najbolj viden del, je stoleten zgodovinski produkt. Ona je do našega časa skoraj izključno oblikovala našega kmeta, ona je podlaga njegove najznačilnejše lastnosti, konservativne zvestobe izročnim, iz roda v rod veljav-nim načelom, ona je podlaga tistega njegovega plemstva, ki je vezano tako na ustaljeno mišljenje kakor na ro-dovno in krvno izročilo, tistega plemstva, ki bo po so-dobnih socialnih prevratih mogoče edino obstalo in no-silo kakor golobček oljčno vejico izročila preko revolu-cionarnih poplav v obnovljeno človeško družbo; ona je tudi podlaga tistega dragocenega realizma, smisla za stvarnost, ki jo meščan in izobraženec posebno danes zopet občutita kot ideal mirnega življenja brez obup-vzbujajočih dvomov o tem, kaj je pravno in pošteno, kaj čisto in sveto, kaj veljavno in neveljavno, kaj resnično in neresnično; zato se neprestano povračata k njemu in se odtam spočita in pomlajena vračata v mesta, v pisarne in poslovalnice, ki uničujejo živce, v učilnice, ki ne znajo pokazati resnice, k strojem, ki kakor zveri prežijo nanja, da jima potarejo ude in ju ohromé. Kakor je kultivirani Rimljan na višku razvoja svoje duhovne in materialne

kulture hrepenel in vzdihal: O rus, quando te aspiciam (Kmete, kdaj vas zopet zagledam)! se tudi danes poraja vzdih: Kdaj mi bo zopet mogoče na deželo, da si oddahnem, da se odpočijem, da vidim življenje, kakor ga je Bog dal, da me usodna mati vsega živega, zemlja, blagoslovi in pomiri!

2. Kmeti stan v sedanjosti

Kdor bi danes tako pojmoval in gledal kmečki stan, kakor smo ga v prvem poglavju opisali, in bi mislil, da bo za večne čase tak, bi bil v usodni zmoti. In vendar je mnogo ljudi med izobraženci, ki ga res tako gledajo, ker so prezrli, da na svetu ni nič stalnega in da je večna samo mena. Tak kmečki stan, kakor sem Vam ga orisal, je zgodovinska tvorba, nastal je in svoj višek doživel v polpreteklem času, ko so že nova sredstva začela oblikovati človeško kulturo in se jim tudi kmet ni mogel izogniti. Kar sem opisal, je torej nekak ideal, ki ga v tej obliki v življenju danes ne boste več našli, ali pa vsaj zelo težko še kje. Resnica, ki je v tem opisu, pa je vendar še živa, jedro kmečke kulture še vedno zdravo. Trdni temelj so zanj prirojena konservativnost, smisel za stvarnost, navezanost na zemljo kot gospodarski in duhovni kapital, vdanost delu in poklicu, katera sama izločuje pretirano nagnjenje k razumarskemu modrovanju, ki danes s svojo skepsjo razjeda vse druge stanove.

Že po doslej povedanem ne bi mogel nihče dvomiti, da kmečki stan tudi v zgodovinski preteklosti ni bil odrezan od ostalega življenja na zemlji, ampak je neprestano sprejemal vplive tudi iz drugih območij, tem manj se more takim vplivom zapirati danes. Zato si moramo odkrito priznati, da je sodobni kmečki stan in njegovo duševnost mogoče razumeti le v luči celotne zapletenosti sodobnega življenja. Vedeti moramo predvsem, da nanj deluje danes cela vrsta novih, preteklosti neznanih sil, ki

so postale že zdavnaj splošna last vsega človeštva. Te sile, ki vse nosijo znak revolucionarnih, le v bodočnost usmerjenih sil, nujno, čeprav le polagoma opazno spreminjajo značaj kmečke življenjske in kulturne sredine in onemogočujejo, da bi se podedovani življenjski okvir nemoteno dalje razvijal. Pojdimo po vrsti, pa bomo videli, za kaj gre.

V 19. stoletju, ko je kmet končno postal družbeno enakopraven in resnično svoboden, se je razvil nov način proizvodnje življenjskih potrebščin in dobrin, fabriški način, ki je osnovno nasproten rokodelskemu in hišno obrtnišskemu kmečkemu. F a b r i k a, ki je pritegnila vsaj sezonsko, začasno, tudi pripadnike kmečkega stanu, ker jim je nudila zaslužek, je vplivala na kmečko kulturo v dveh smereh: izpodkopala je nekdanjo po kakovosti izdelka mnogo popolnejšo narodno nošo in jo nadomestila s cenejšo tovarniško izdelano, pa tudi prikrojeno po mestni in delavski; duhovno je pa vplivala s tem, da so se tisti, ki so hodili v tovarne in se tam stikali s pripadniki stalnega delavskega stanu, tudi sami polagoma navzeli vpliva fabriške sredine; po njih so tudi med kmete začele pronicati nove socialne, verske in nra-vstvene ideje. Pod vplivom le-teh se je začel razkrajati tudi strogi tradicionalni način življenja in se priagajati civilizatorično, po oliki in omiki naprednjaškemu.

Drugi važen činitelj je š o l a. Njen vpliv opažamo predvsem na razvoju ljudske govornice, na narodni pesmi, kateri pogosto kar ogroža obstoj, na tem, da tradicionalno ljudsko modrost nadomeščajo kulturnejše oblike znanja, da nove šege izpodrivajo stare, ker se začenjajo zdeti staroverske, kmetavzarske in celo smešne; splošno znanje branja in dostopnost knjižnega izobraževanja pa nadomešča rodovno in zgodovinsko ustno izročilo z znanstveno dograjenim izobraženim znanjem.

S splošnim razširjenjem čitanja se je poleg večjega in

popolnejšega znanja razširila med kmete predvsem tudi zabavna, leposlovna knjiga, ki izpodriva zadnje ostanke ustno izročene besedne umetnine.

V ozki zvezi s posledicami šolske izobrazbe je napredek in splošni vpliv časnikarstva. Ker tudi kmeta, čeprav je po naravi konservativen, ne moremo zapreti pred vplivom časnika ne glede na to, ali je dober ali slab, je danes nedvomno, da je do prve svetovne vojne poleg zveze s tovarno in njeno dušeslovno sredino na našega kmeta najusodnejše vplival vprav časnik.

Tako so že pred svetovno vojno trkali na vrata kmečkih domov znaki novega časa. Borba duhov, slojev in stanov, vsa zmešnjava pojmov o dobrem in slabem, o veljavnem in dvomljivem, o absolutnem in relativnem se je pojavila tudi med kmeti. Čeprav je stal kmečki stan še občudovanja vredno strnjen, čeprav je sam iskal zdravil za bolezni, ki so se tu in tam pojavljale, v izobraževalnih in verskih organizacijah, čeprav so bili pojavi vdora še vedno le osamljeni, se vseeno, ker je ta položaj izrabljala tudi politika, opaža tudi takrat že vedno bolj občuten pretres, posebno pa razvrednotenje stoletnih vrednot.

Prvi splošni pretres pa je doživel kmečki stan v svojem duhovnem življenju s svetovno vojno. Kmečki stan je živel dotlej prav za prav, odkar je dosegel popolno svobodo, dosti nemoteno, harmonično življenje v okviru činiteljev, ki smo jih označili v prvem delu. Vse, kar smo doslej navedli, je nazadnje le polagoma delovalo nanj in je njegov duhovni svet ostajal kljub temu zavidljivo enoten in zaokrožen. Svetovna vojna pa je odtrgala prav najboljše predstavnike tega stanu iz njim lastnega kroga in jih razmetala po vsem svetu. Kakšna so bila ta pota, kako so se na njih vsak dan mandrali ideali krščanskega človeka in prav posebej kmečkega stanu, to ve samo tisti, ki je eno izmed mnogih poti po svetu tudi sam napravil.

Duhovno zdravje kmeta se je v tej preskušnji izborna izkazalo. Prejelo je občutne rane, ni pa bilo izpodkopano. Dušno pastirska skušnja izpričuje, da so se ljudje s hrepenenjem po domačem miru vrnili na svoje domove, k rodni grudi in se kmalu zopet znašli v sredini, ki so jo pred leti zapustili. A kljub temu bi bil napačen sklep, da se nič ni izpremenilo in da je povojni kmečki stan enak predvojnemu. Lupina je sicer res ostala, moč sredine kmečkega stanu se je sicer izkazala kot odporna, toda ljudje so kljub temu postali drugačni. Njih obzorje se je naravnost velikansko razširilo, znanje in skušnje življenja so se obogatile, narasle pa so z vsem tem tudi duhovne potrebe. To, kar je poprej pronicalo med kmete največ po šoli in izobraževalnih organizacijah, po čtivu in časopisju ter po zvezah z meščani in delavci, je sedaj dobilo drugačen pomen, žeja po znanju in napredku se je postoterila. Čeprav za videz prve posledice niso bile prekorenite, ni dvoma, da bodo trajne in bodo dozorele šele v mlajših rodovih. Kakšne pa bodo posledice novega, še korenitejšega pretresa, ki ga doživlja naš kmečki stan v današnjih dneh, si niti približno ne moremo predstaviti.

Z nevidno revolucijo v kmečkem duhovnem svetu, ki jo je povzročila vojna in ki se s postoterjeno silo ponavlja pred našimi očmi, moramo torej najresneje računati in bi bilo odveč vsako prizadevanje, da bi življenje vrnili v predvojne oblike. To tem bolj, ker se je v vojni kmečki stan seznanil z novimi, za oblikovanje sodobnega gospodarstva in duhovnosti važnimi činitelji, ki jih poprej ni poznal, a se jim v bodoče ne bo hotel in tudi ne bo mogel odreči; mislim predvsem na sodobna prometna sredstva, elektriko, radio in kino. Človek ki se tega poslužuje, ne more biti več tisti človek, ki vsega tega ni poznal in ki je bil v strogo opredeljenem svetu kmečkega stanu končno tudi v duhovnem življenju odvisen pred-

vsem od zemlje, Cerkve in svojega osebnega talenta. Sredstva napredka sodobne, ali kakor pravimo, moderne civilizacije in kulture so po vojni postala splošno človeški činitelj, ki ga tudi iz kmetovega kulturnega življenja ne moremo izločiti. Res pa je po drugi strani, da se je s tem vrinila v kmetov svet neznanka, katere v končnih posledicah danes še ne moremo presoditi. Položaj je tedaj tale: Zemlja in Cerkev sta dva preizkušena činitelja, katerih učinek v kmečki kulturi je bil doslej le redko moten. Prvi pogosto neodgovorni vir, ki je začel delovati že v drugi polovici XIX. stoletja na kmečko sredino, je bil časopis, ki je pa po prizadevanjih izobraževalnih organizacij že pred prvo veliko vojno tudi pri kmetu že izgubil veljavo nezmotljivega in popolnoma resnicoljubnega poročevalca. Danes naš povprečno izobraženi kmet že bere časopis s prav takšno, če ne pogosto še z večjo kritičnostjo in opreznostjo kakor meščanski polizobraženec.

Pridružila sta se mu pa še dva druga, še bolj vsiljiva in največkrat še bolj neodgovorna tovariša v radiu in kinu. Posebno za zadnjega velja, da, kar bi bilo lahko blagoslov, je prav v prireditvah za manj premožne ljudi pogosto pravo poniževanje kulturnih ustanov. Kontrola državne oblasti, ki jo imamo, posebno glede predstav na deželi nikakor ne doseza svojega namena. Namesto urejenih programov se dajejo prav tistim, ki bi bili plemenite zabave in resnega pouka najbolj potrebni, predstave umetnostno in pogosto tudi nravno manjvrednega značaja.

Glede radia pa velja, da odpira vesoljnemu človeštvu ne glede na stan, starost ter duhovno in svetovno nazorno usmerjenost vsaj domnevno sploh vse vire izobraževanja in obveščevanja. Ta ustanova je sicer doma pod strogim nadzorom državne uprave, njena moč pa sega preko

državnih mej tako, da lahko sprejema vse kjer koli sprožene glasovne valove na vsem svetu. Vsaj teoretično je namreč mogoče, da vsak človek prav tako, kakor lahko posluša predavanje ali glasbo iz Ljubljane ali z Dunaja, na isti pripravi lahko zasliši komunistični agitacijski govor iz Rusije ali odkod drugod; predvsem pa so mu razen javno priznanih dostopne tudi podtalne oddajne postaje. Glavno pa je pri presojanju te civilizatorične dobrine, da tega, kar nudi svetovni radio, ne ureja in tudi ne more urejati noben vzgojno usmerjen um, ampak da vsi ti vtisi udarjajo na ušesa učenega in neizobraženega enako v popolno neurejeni zmešnjavi.

Kakor danes besedi ni več mejâ in se vsem vprek ponuja v svojem valovanju med radijskimi postajami, tako je konec vsaj v veliki meri že tudi zatišju kmečkih vasi, ki so še pred kratkim živele svoje idilično življenje in ga ni dosegel mestni hrup. Sodobni promet, ki sta ga avtomobil in aeroplan osvobodila trdno načrtanih nespremenljivih poti, ki so značilne za železnice, je namreč zvezal tudi najzakotnejše kraje z bučnimi, nemirnimi, nervoznimi in nezadovoljnimi središči življenja, mesti, da kmalu res ne bo nobenih razdalj več.

Če tem činiteljem dodamo še veliko duhovno revolucijo, ki je zajela duhove v mestnih in industrijskih središčih, splošni obrat od izročenege reda, ki mu je bila opora Cerkev, zavračanje vsega nravno in plemenito veljavnega, smo, zdi se nam, zadosti orisali novi svet, ki noč in dan trka na vrata kmečkih domov. Kajti novi promet, velemesto, tovarna, kino, radio, elektrika so vsi činitelji življenja, ki je kmečkemu osnovno nasprotno. Vsi služijo z malimi izjemami širitvi duhovnega nemira, dvomov, vsi pomagajo razveljavljati podedovane vrednote. In kmet naj se jih ubrani? Prevelik je sijaj in mik nove civilizacije, preglasna, prehrupna je njena propa-

ganda, prebliskovito udarja med nas! Svet blaznega gibanja, svet mamljivega valovanja, svet slepilne svetlobe, svet avtomobila in aeroplana, svet kina in radia, svet elektrike in dinamičnih strojev, je preveč nasilen, da bi se mu kdo mogel zapreti!

Današnji kulturni svet kmečkega stanu torej ne živi več samo iz zemlje in Cerkve, ne zrcali se več kot večnoveljavni in varen v dušah posameznikov, vanj neprestano udarjajo strele, duše se vznemirjajo, misli plašno begajo in hrepene po umirjenju. Zato vzgojitelji naroda s skrbjo opazujejo novo življenje in se tolikokrat ponavlja klic: Oživimo zopet stare šege in navade! Izročena kmečka kultura ne sme zamreti!

Pri nas ta klic še nikoli ni bil tako iskren kakor je danes. Kajti, če smo bili doslej priča nemotenega razvoja kmečkega stanu in njegovih kulturnih izrazov, doživljamo danes pravo, krvavo resnično revolucijo. Niti vdor nasilnih novih civilizacijskih in kulturnih teženj niti prva svetovna vojna nista še načela jedra kmečkega stanu in njegovega kulturnega sveta; danes, v času druge svetovne vojne, pa se je lotila tega tako idealno zaokroženega sveta revolucija, naperjena prav na to jedro. Vsaka revolucija že po bistvu svoje funkcije v življenju predvsem podira staro v želji, da se bo po nji brez zaprek mogel razmahniti v polni moči njen ideal. Za presojanje novega položaja slovenskega kmečkega stanu je važno predvsem, da se revolucija vrši v znamenju boljševiskega koncepta družbenega reda in življenjskega ideala. Ta pa z neizprosno doslednostjo zanikuje gospodarske in duhovne podlage, na katerih sloni kmečko domačijski značaj naše polpreteklosti in iz katerih je kmečka kultura črpala svojo življenjsko moč. Prvič po tisočletnem, vsaj po duhovnem idealu enotnem in nemotenem razvoju naše ljudske kulture stoji sedaj naš kmečki stan, ki je bil doslej nesporno jedro naše narodne skupnosti, pred vprašanjem

o biti ali ne biti, ker se istočasno podirajo njegove gmotne in duhovne podlage. Tako je danes klic po obnovi ljudske kulture izraz elementarnega odpora proti prevratnemu novotarstvu in želje po ohranitvi spoznanih podedovanih vrednot narodni skupnosti bodočnosti.

3. O vrednotah kmečke kulture in vrednotah novega časa

Eno najusodnejših vprašanj današnjega časa je, kaj nam je storiti v opisanem položaju duhovnega sveta kmečkega stanu. Ali naj se zakrknemo in izključimo vsak vpliv sodobne civilizacije in napredka, ali pa naj se mu vdamo in žrtvujemo zanj vso dediščino naših očetov? Odgovor je v načelu lahek, v praksi neskončno težaven. Skušnja uči, da kar se zakrkne pred napredkom, odmrje, in v življenju uspeva samo, kar je zmožno za odpor v danih razmerah. Odreči se pridobitvam novega časa se torej ne smemo! Sprejema pa naj vsak to in toliko, kolikor more tudi prebaviti in porabiti. Tudi v civilizaciji in duhovnem napredku velja to načelo iz gmotnega življenjskega področja. Kmečki stan ima še vedno svoj temelj v zemlji in v zvestobi do podedovanih, v sožitju z zemljo priborjenih kulturnih dobrin. Videli smo, da je vedno prejemal vplive iz drugih kulturnih krogov in da jih je sprejemal toliko in tako, kakor si jih je mogel tudi prisvojiti. Tako naj ostane tudi naprej! Zdrav, duhovno dozorel rod se napredka ne sme bati, naj prihaja v še tako revolucionarni obliki!

Nova prometna in delovna sredstva, stroji, elektrika, radio, kino so nedvomne dobrine, ki jih danes ne sme nihče zavračati. Pravico pa ima vsak stan, da mu služijo z najboljšim in ne z odpadki. V zvezi s temi silami gre skozi svet tudi novo naziranje o skrbi za zdravje, za telesni napredek ljudi. Tudi kmet se ne bo mogel odreči udobnejšemu stanovanju, pripravnejšemu orodju, porab-

nejši opremi stanovanj, prikladnejši obleki, povečani čistoti in skrbi za zdravje. Predvsem pa se naš kmet že ves čas, kar je prost, ne odreka izobrazbi, prav nasprotno: oprijel se je kot prav posebne dobrine in kakor kaže statistika, v tem prednjači drugim slovanskim narodom razen češkega, s katerim je skoraj na enaki stopnji ter stoji v vrsti najbolj probujenih sodobnih narodov z nordijskimi na čelu. Dobrin sodobne kulture in civilizacije se naš kmečki stan torej ne otepa in se jim tudi ne sme izogibati; gre samo za vprašanje načina, ki je zanj primeren, da si jih prisvoji tako, da ne bo žrtvoval svoje zgodovinske in stanovske osebnosti. Ta osebnost pa se izraža prav v tisti zgodovinski kmečki kulturi, ki smo jo v prvem poglavju označili. Gre torej za dosego ubranosti med dvema svetovoma, zgodovinskim, po preteklosti zaokroženim in uravnovešenim, in sodobnim, naprednim, še popolnoma razrahljanim, polnim kipečega vretja in v svojih končnih posledicah še nejasnim. Ni dvoma, da se pri tem stapljanju ustvarja tip nove kulture, ne samo, ker so činitelji novi, ampak tudi ker se pri stiku s temi novimi činitelji pretvarja tudi kmetova duševnost in obzorje njenih potreb. Poprej enostavni formuli, s katero smo označili zgodovinski tip kmečke kulture, »Človek: zemlja: Cerkev,« je treba za sodobnost sopostaviti formulo »človek: zemlja: Cerkev: sodobna revolucionarna civilizacija«; sodobna civilizacija pa se izraža v novem gibanju (prometna sredstva), v novem valovanju (radio, telefon) in v novi svetlobi (elektrika).

Iz povedanega je jasno, da dobrin sodobne civilizacije ne bomo zanemarjali. Bolj važno je vprašanje, kako bomo ohranili pri tem dobrine stare kulture in katere med njimi so še življenja zmožne. Spredaj smo poudarili, da ljudska, kakor sploh vsaka kultura vsebuje izrazito duhovni napredek, prav tako pa tudi civilizatorični ali kakor tudi pravimo gmotno kulturni napredek. V ljudski kulturi se

prvi izraža v šegah in navadah, zvezanih z verskim, družbenim, umetnostnim itd. doživljanjem, kratko sploh s težnjo, kako kmet plemeniti svoj življenjski izraz; drugi v načinu, kako se kmet oblači, kako stanuje, kratko sploh kako skrbi za svoje zemeljsko življenje. Naskok sodobnosti na kmečko kulturo se je vršil doslej predvsem na področju te druge, gmotne, življenjske kulture ali kakor se sodobneje izražamo, na področju civilizatoričnih dobrin, ki smo jih zgoraj označili. Duhovna kultura kmečkega stanu je zaenkrat prizadeta samo še posredno, priznati pa je treba, da tudi trpi zaradi nasilnosti, s katero se uveljavlja nova civilizacija, ki se le prerada odeva s plaščem naprednejše duhovnosti, katera osporava, kadar propagira nove dobrine civilizacije, s starimi življenjskimi oblikami in navadami tudi dobrine tradicionalne duhovne kulture.

Glede zgodovinske kmečke kulture, kakršna je doživela naš čas, si moramo osvojiti sledeče načelno stališče: Koliko življenja sposobnega je v gmotni kulturi, danes še ni mogoče presoditi, to bo pokazala bodočnost. Saj si tudi glede na oblike, v katerih se ponuja nova civilizacija, nova življenjska, stanovanjska, zdravstvena itd. kultura, še nismo na jasnem, katere so res dobre, katere mogoče samo trenutno mikavne, ker jih preko mere hvalijo pridobitni nagibi. Zato je prenagljeno, če kdo zahteva, naj se vse podedovano ali izročeno zavrže in nadomesti z novim. Pravilno sme namreč veljati le, da kar kdo more spraviti v sklad s svojimi življenjskimi potrebami, naj obdrži in porablja, ker to ni proti duhu civilizatorične naprednosti. Tako je gotovo zmotna pretirana propaganda novih gradiv, betona, železobetona, eternita in drugih pridobitev sodobne stavbne tehnike, preden jim je naš, pogosto malo preišljeni čas, dal tudi lepотно zadovoljivo obliko, predvsem pa preden je njihova porabna prednost tudi res preskušena. Kajti glavni čar zgodovinske kmečke

kulture je, da je v skladu z lepoto tudi tedaj, kadar je tehnično nedorasla, in celo takrat, ko se javlja v največji revščini. V gmotni kulturi bomo torej sicer sprejemali vse, kar spoznamo, da je za nas primerno in ugodno, ne bomo se pa odrekli nekemu nujno potrebnemu kritičnemu stališču in se ne bomo prenagljevali. Vodovod, kanalizacija, elektrika, zdravo zračno stanovanje, razne zdravstvene zahteve bomo, kar se da, pospeševali; pri obliki stanovanjske hiše, tipa naselbine, sestave stanovanjskih in gospodarskih poslopij v enoto itd. pa bomo ohranili konservativno stališče in poskušali hraniti krajevna izročila, dokler se ne prepričamo, da so škodljiva našemu zdravju, sodobnim načelom gospodarstva itd.

Duhovno kulturo kmečkega stanu pa moramo smatrati za važno celoto, ki je ni mogoče kar tako žrtvovati v prilog kričavih sodobno duhovnih stremljenj, saj smo spredaj spoznali, da je dosledno in skladno zasnovana na trdnih temeljih, ki jih kmečki stan ne bo mogel kar opustiti. Zavedati se moramo tudi, da, dokler se nam posreči ohranjevati izročeno nravno, etično in svetovno-nazorno ali versko enoto kmečke kulture, toliko časa ohranjujemo v sedanjih duhovno zmedenih časih duhovno najbolj strnjeni in proti slabim, razdiralnim vplivom najbolj odporni del človeške družbe. Nismo namreč kar tja v dan opozarjali na važnost kmečkega plemstva, ki je predvsem duhovna dobrina.

4. Kako naj ohranjujemo stare šege in navade?

Prednja načelna razmišljanja so, kakor upamo, zadosti jasno pokazala, kje so vrednote na eni in na drugi strani, v ljudski kulturi in v novem času. Za konec pa se postavlja vprašanje, kaj in kako naj ohranjujemo od starih šeg in navad in kako naj poživimo morda že odmirajoče,

če se izkaže, da imajo vrednote, ki jih ne gre kar tako zavreči. S tem v zvezi je tudi vprašanje, kako naj sprejemamo razne poskuse, ki imajo tak namen, posebno pa razne propagandne akcije. Kajti gesla imajo pogosto čisto drugo ozadje, kakor bi sodili po njih besedah in naslovih. Posebno velja to o raznih gospodarskih podvigih za poživitev in ohranitev kmečke kulture. Če si v ti smeri prizadevajo meščanski tujskoprometni odbori, zveze za tujski promet, velesejmi in podobna pridobitno interesirana podjetja, je njih namen parada, torej cilj, ki je tuj kmečkemu življenju in ljudskemu napredku. Z njimi za kmečko kulturo ni še nič storjenega.

Če razpravljamo o tem vprašanju, ga moramo prijeti predvsem tam, kjer se z njegovimi uspehi tudi kmet, predvsem pa narod kot celota lahko okoristi. Za presojanje uspešnosti in ustreznosti pa služi spredaj razloženo načelno spoznanje, da je treba razlikovati med gmotno, materialno, praktično, čisto življenjsko kulturo kmečkega stanu in njegovo duhovno kulturo. Čeprav ju namreč ni mogoče ločiti druge od druge, so vseeno merila za vsako izmed njih različna in je različna tudi stopnja njune pomembnosti za celoto narodne kulture. Spremenljivi sta sicer obe, vendar so spremembe prve vselej najožje odvisne od razvoja duhovne kulture in vselej nazorno zrcalijo njeno skladnost ali neskladnost. Tako v splošnem lahko velja kot vodilo: Skrbimo za skladni razvoj duhovne kulture pa nam bo skladnost materialne navržena! Materialna kultura pa je vseeno toliko pogoj uspešnega razvoja duhovne, da se njena stopnja ne sme znižati do neke najnižje mere, pod katero začne življenje v vseh svojih pojavih neizogibno hirati. Zato tudi glede materialne kulture velja načelo, da mora skrbeti predvsem za gospodarsko uspevajoč, samostojen kmečki stan, kdor hoče pospeševati ljudsko kulturo.

Materialna kultura kmečkega stanu se javlja v noši,

v oblikah pridelovanja življenjskih sredstev in dela, v hrani, v stanovanju, v kmečkem domu in pri višji skupnosti, kmečki vasi, ki je osnovna edinica za še večje zemljepisne in življenjsko upravne skupnosti, soseske, župnije, občine, doline, kotline, polja, planote, pokrajine, dežele. Noša, stanovanje, dom in vas so najvidnejši izrazi kmečke materialne kulture, civilizacije tako imenovanega podeželja. Posebnost Slovenije je, da se te osnovne sestavine celote naše domačije po posameznih pokrajinah, največkrat pa že kar po dolinah in poljih močno in pogosto bistveno razlikujejo. V domačijskem izrazu naše domovine pa so v povišano učinkovitost strnjeni pogoji narave, v kateri živimo, in priče naše materialne kulture, naša bivališča, domovi in vasi. V slovenski vasi, kakor nam jo je ustvarila tisočletna preteklost, je najvidnejši znak njene celote, največji poudarek njene skupne podobe cerkev z daleč vidnim, individualno, pogosto živahno oblikovanim zvonikom. Hiše in gospodarska poslopja v glavnih skupinah, značilnih za stavbarsko kulturo Slovenije, so postavljene po enotnih vzorcih; razlikujejo se le po velikosti in po gradivu ter boljši ali slabši izdelavi. Stanovanja v posameznih vaseh ali ožjih skupinah so drugo drugemu podobno urejena. Enotne so tudi noše, oblike dela, hrana in šege. Osebni okus se javlja samo v celoti podrejenih posameznostih; njegov izraz pa je vseeno tako močan, da ljudska kultura ne pozna problema tako imenovanega mehničnega posnetka, kopije, in se izraža v živahni mikavnosti in iskreni izvornosti. Duša stanovanja je »hiša« z Bogkovim kotom, nekakim domačim oltarčkom; v tem se neprisiljeno in najznačilneje izraža ozka povezanost kmetovega življenja z verskim mišljenjem. Kakor se neprisiljeno razlikujejo med seboj stanovanja in posamezni domovi, tako se razlikujejo tudi vasi po tem, kako so razvrščene hiše med seboj in kako je izrabljeno zanje po naravi dano zemljišče s svojimi značil-

nostmi. Oblike streh zvonikov pa že od daleč naznanjajo popotniku pripadnost selišča k enemu ali drugemu po zemljepisni legi, po razpoložljivem, značilnem krajevnem gradivu in po zgodovinski preteklosti pogojenih in razlikujočih se glavnih tipov naših vasi.

Vse te po zemljepisno očrtanih skupinah dane osnovne posebnosti in značilnosti vasi, domov in stanovanj preteklosti lahko ohranimo tudi za novi, civilizatorično naprednejši čas, če le hočemo, ne da bi oškodovali naprednejše oblike življenja. Ozir na zanimivost in mikavnost naše domovine, pa naj služi nam samim kot prikupna domačija ali naj se kaže tujcu kot poseben tip v zemljepisnem nizu popotnih privlačnosti, nam nalaga tudi, da poskrbimo, da se po nepotrebnem nič tega ne zapravi in ne uniči. V izročene okvire, ki jih bodo previdni stavbarji priredili za življenje novega časa, bomo namreč nedvomno lahko vključili vse zahteve sodobne civilizacije, kolikor spada v kmečko hišo in gospodarski obrat.

Snovatelj nove slovenske vasi in kmečkega doma prihodnosti bo torej izhajal od danega. Res bo sicer položaj po drugi veliki vojni v tem pogledu bistveno drugačen, kakor je bil doslej; mnogo vasi bo do tal požganih, tako da se ne bo odpirala samo možnost popolno nove ureditve vasi, ampak tudi vprašanje, če v posameznih primerih ne kaže celo obnoviti jih drugje na ugodnejših položajih; kljub temu pa si tega dela ne moremo predstavljati brez stika z izročilom, brez poznanja in upoštevanja večstoletne dediščine. Ugotovitev značilnih tipov naših vasi in domov in njih iz pogojev tal, podnebja, delovnega smisla in iz rodóve stare skušnje izvira-jočih posebnosti se nam zdi tudi pri čisto novem položaju osnovni pogoj uspešne obnove našega podeželja. Tako ugotovljene, že udomačene tipe bomo »zregulirali« najprej v načelu tako, da se njih značaj ne zgubi; v načelu

prirejeni pa nam bodo za vodilo pri urejanju resnično danih, po nešteti posebnih pogojih enkratno nastopajočih posameznih primerov. Druga, po istih načelih rešljiva naloga je tip novih, vsem sodobnim zahtevam zdravega bivanja in delovne ustreznosti urejenih kmečkih domačij, ki s celoto, vasjo, vred ne bodo nasprotovale domačijskemu značaju, kakor se je razvil po stoletnem sožitju našega naroda z njegovo zemljo. Ob teh osnovnih nalogah pa bo treba rešiti vzporedno tudi dve drugi, med seboj neodvisni, a za bodočnost enako pomembni nalogi: načrt in tip nove, idealne, recimo vzorne slovenske vasi in načela asanacije, zdravstvenega, delovno sodobnega in lepoteznega izboljšanja sedanje vasi. Da bo to prizadevanje res smotrno in uspešno, bo treba sodelovanja arhitektov, zdravstvenih strokovnjakov, poznavalcev kmečkega življenja in njegovega gospodarskega obrata, sociologov in podobnih strokovnjakov. Zato bi morala Obnova koordinirati prizadevanja arhitektov projektantov kmečkih domov in selišč, Higienškega zavoda, Kmetijske zbornice in poznavalcev ljudske kulture in miselnosti. Za podlago bi služilo gradivo, ki bi ga nudil kot strokovni, stvarni opis tipov selišč, domov, opreme, gospodarskih obratov in predmetov kmečke rabe za tako delo ustrezno urejeni narodopisni muzej. Brez ovinkov je treba povedati, da so diletantski poskusi ustvarjanja novega v kmečkem slogu, kakor nam jih nudijo knjige O. Grebenca ali inž. Karlovška, za resnično obnovo vrednot ljudske dediščine brez vsake vrednosti. Ne gre in ne sme namreč iti za mehanično posnemanje, ampak za posnemanje po bistvu, za pobude iz tehnike in lepoteznosti kmečkih predmetov; nesmiselno pa je »kmečko« ornamentiranje novih predmetov, ker je tudi ornament, ako je pristen in res ustrezen, neprisiljena posledica tehničnega in lepoteznega sestava predmeta, na katerem se razvija, katerega krasi. Kmečka hiša n. pr. ni lepa zato ker ima lesen, s srčki in

podobnim okrašen hodnik, ampak je lepa zaradi medsebojne ubranosti svojih sestavnih delov ne glede na gradivo ter njih preprostost ali oblikovno bogastvo, izbranih in sestavljenih edino pod vidikom učinka celote v barvi in senci, v soncu in zelenju, v okoliški naravi. Kmečka hiša je lepa predvsem po svoji preprostosti in odkritosti, ker ne hlina večjega in pomembnejšega, kar v resnici je.

Za dosego pravega cilja obnove torej ni treba kakih gosposko pojmovanih akcij za kmečki slog, ampak predvsem zadosti strokovno vzgojenih ljudi, ki bodo sposobni, da ta ideal v kmečkem okviru uresničijo. Ne samo od arhitektov in visoko kvalificiranih stavbarjev bo odvisen ta uspeh, ampak predvsem in še mnogo bolj od tistih najmanjših v zidarski stroki, ki žive na deželi, med ljudstvom in do kraja poznajo njegovo življenje in potrebe. Naše obrtne šole so žal za sedaj še daleč od temu ustreznega vzgojnega ideala. Kozolec, čebelnjak, svinjak, pod, hlev, hiša ter vse, kar je še stavbarskega v zvezi s kmečkim domom, in njihova skupnost v celotnem izrazu vasi bi morali biti tisti najvišji vzori stavbarske domišljije kmečkemu ozračju ustreznega projektanta, ob katerih bi meril stopnjo svojega stavbarskega uspeha. Mnogo bi se v tem pogledu lahko naučili od drugih narodov, posebno od Nemcev in Nordijcev. Tako bi podedovana kmečka materialna kultura lahko brez pretresljajev prav naravno prešla v novi čas in novi življenjski način. V tako doseženem okviru bomo s ponosom in zadovoljstvom lahko hranili spomine na prejšnje rodove, poslikane ali rezljane skrinje, statve, zibelke in kolovrate, podobe na steklu in stare vezenine; v tem okviru se bo tudi kot samoumeven, praznično še vedno poraben predmet še naprej hranila stara ljudska noša.

Prav vprašanje ljudske ali narodne noše pa imajo v mislih vsi, ki se zavzemajo za ohranitev ali oživitev starih šeg in navad. Kljub temu pa prav to vprašanje ni tako

preprosto, kakor se splošno misli. V splošnem je namreč na vprašanje, kako oživiti narodno nošo, treba predvsem čisto jasno odgovoriti, da je nje oživitev za vsakdanjo porabo pač popolnoma izključena. Izključena je tudi, če bi pravilno ločili praznično nošo od delovne obleke. Kajti tudi narodna noša je samo ena, časovno vezana oblika noše, ki ima svoj zgodovinski razvoj, ki se je nekje začela in ki bo, kolikor se to kje na svetu še ni zgodilo, končno tudi izčrpala svoje možnosti in s tem postala nezanimiva. Glede slovenske narodne noše posebej velja, da je v veliki meri odsev evropske mode, po svojem tipu izrazito časovno ter zemljepisno vezana in opredeljiva, po svoji kakovosti pa odvisna v veliki meri tudi od domačih, pri nas že skoraj izumrlih načinov izdelovanja blaga; tovarniško izdelano blago se ne ujema z njenim praznično monumentalnim izrazom. Zato prihaja za sedanje življenje v poštev tako rekoč izključno prava, podedovana stara obleka kot paradna obleka za izredne, slovesne prilike. Kaka poteza bivše kmečke noše preprostih, vsakdanjih tipov bi se pa vseeno dala tudi še porabiti, če bi jo prikrojile spretnne roke; celo propaganda tako imenovane »Dečve« bi ne bila izključena, če bi njeni razglaševalci ne imeli v mislih predvsem gosposke koketerije. Pri raznih društvenih krojih pa sodim, bi bila tudi danes še ugodna prilika, da bi se oživila ta ali ona oblika starih krajevno razlikujočih se noš.

Ob naši kmečki noši in hiši pa se nam zdi potrebno pojasniti še eno vprašanje, ob katerega presoji se je v zadnjih dvajsetih letih pogosto kazala nejasnost. Slovenska ljudska noša najbogatejšega in najbolj upoštevanega, kranjsko gorenjskega tipa se namreč toliko razlikuje od velikega dela drugih skromnejših obrobno slovenskih noš, predvsem pa od noš drugih, tudi nam najbližjih slovanskih narodov, na drugi pa ima toliko sorodnosti z raznimi srednje in zahodno evropskimi ljudskimi

nošami, da se je marsikomu vrival dvom, ali ni to prav najvidnejši znak naše temeljite raznaroditve in zato bolj zanemarjanja kakor nege vredna naša značilnost.

Če hočemo biti svojemu narodopisnemu značaju in posebej svoji noši in stavbarstvu pravični, moramo upoštevati posebni položaj našega naroda v skupnosti evropskih narodov; če ga bomo prav razumeli in se zavedali nujnosti njegovih posledic, bomo z istim ponosom ohranjevali svoje stare noše, s kakršnim drugi slovanski narodi razkazujejo svoje svetu in se pri tem ne vprašujejo, koliko se v njih zrcalijo prastari kulturni vplivi, ki so pogosto spomin na politično in kulturno nadvlado drugih narodov. Naša hiša in naša noša kažeta predvsem tri tipe in sta torej v svoji zadnji, za nas še aktualni obliki trojnega izvora: alpskega in mediteranskega, ki sta oba višje kulturna, in panonsko slovansko primitivnega. Les, kamen in prst so za te tri vrste značilna gradiva, kolikor gre za stavbarstvo; kulturnejše blagovje in doma izdelano platno in sukno pa, kolikor gre za naše noše. Pollesena, toplo domačnostna gorenjska hiša, iz kamna zidana, kristalinično stvarna kraška hiša in iz prsti »nabutana« bleščeče pobeljena, pod težko slamnato streho pritajena panonska hiša so najznačilnejši predstavniki tega stanja v našem stavbarstvu. V naši noši pa sta »zlata« avba in naškrobano bela, šumeče prekipeva-joča peča dva prav tako zgovorna simbola. Oba nas prikazujeta za naš zemljepisni položaj značilno: avba kot deležnike visoko kulturne srednje Evrope, peča kot Slo-vane in deležnike sredozemske obrežne ljudske skupnosti. Toda tudi kolikor smo v alpski in mediteranski kulturni skupnosti, nas ni mogoče zamenjati z Nemci ali Italijani, ki so nam sosedje in pogosto soprebivalci. Pa tudi na slovansko balkanski strani se naši Belokrajinci jasno razlikujejo od sosednjih Slovanov. Bogastvo naše domačije in naše duše se opira prav na posrečeno, svojevrstno spo-

jitev omenjenih treh važnih tipov evropskega človeštva in po svoji ljudski kulturi nikakor ne pomenimo mehanične združitve vseh treh, ampak iz lastnega doživetja, po tisočletnem sožitju s svojo domovino izoblikovano posebno inačico v narodopisnem zemljevidu Evrope, tako da smo v resnici ne samo v pesnikovem zanosu »prstan Evropin«.

Materialna kultura pa je v veliki meri odsev duhovne kulture; zato bo moralo vsako gibanje, ki si je postavilo za cilj ohranitev spoznanih vrednot materialne kulture, skrbeti predvsem, da se ne razkrojijo njene duhovne podlage. Že v najvažnejšem, javnosti dostopnem delu hiše, v Bogkovem kotu, v vasi in ob potih v znamenjih in kapeh, posebno pa v prevladujoči vlogi cerkve v naselbinski skupnosti, v vasi, se izraža zveza materialnega izraza njegove kulture s kmetovim verskim čustvovanjem. Ne smemo sicer tega razumeti tako, da je vsa kmetova kultura, predvsem pa mogoče vsaj vsa njegova duhovna kultura, katere važnost tako poudarjamo, samo verska kultura. Nasprotno: prav naravno je večina njenih izrazov versko brezbržnega, vsakdanje življenjskega značaja, le da se njene višje plasti, naj gre za lepотно čustvovanje ali modroslovno stopnjevano miselnost, prav pogosto prikazujejo v luči osrednjega, izrazito verskega čustvovanja in mišljenja. V skupini duhovne kulture moramo računati z vsemi izrazili lepotnostnega, etičnega in modrostnega nagnjenja, kakor tudi z vsemi izrazi povišanega, slavnostnega in obrednega življenjskega čuta. Najbližja človeku, najintimnejše osebno njegova je najčudovitejša hčerka duha beseda-govorica, jezik, pesem in povišani izraz življenjskega čuta s kretnjami, s plesom, z obredom. Vsi ti izrazi in izrazila pa teže od osebe v družbo, v družabnost; tako ljudsko izročilo, ljudska pesem, praznovanja; tak značaj ima tudi zaokroženi venec šeg in navad, praznikov in obredij v vrsti posameznega živ-

ljenja od rojstva do groba ali drugi tak venec v vrsti cerkvenega in delovnega leta; oba sta temeljni edinici življenja kmečke skupnosti.

V današnjem času smo sami priče naglega propadanja ali vsaj vidnega spreminjanja vseh podedovanih oblik duhovne kulture, ljudske govornice, ljudske modrosti, pripovedke in pravljice, narodne pesmi in ljudskega obredja. Pogosto se zdi vsaj človeku, ki gleda na kmečko življenje iz mesta, ki se stika ž njo samo o praznikih in sejnih, da so šola, moda in nove oblike prosvetljevanja zatrle že zadnje priče še pred pol stoletjem tako žive ljudske kulture. Nedvomno je tudi res, da je zaradi šolske in knjižne izobrazbe tako imenovano ustno, v narodnem blagu sporočeno kulturno blago zapisano pozabi. Zato mora biti težnja vseh, ki jim je pri srcu ljudska kultura, čim več in čim natančneje, v pristni ljudski govornici zapisati, kar takega še kje zaslede, ker s tem rešujemo dragoceno znanstveno gradivo in zgovorne zgodovinske priče lastnega duhovnega razvoja. Če se s pravim razumevanjem oprimemo posla obnove, pa bomo lahko marsikaj dozdevno odmirajočega poživili in obdržali v ljudskem petju, obredju in navadah, ne da bi s tem delali silo misli napredka kmečkega stanu. Sicer pa nam bo zapisano, po misli, jezikovni kulturi ali lepotnem čutu dragoceno narodno blago prav tako kakor zakladnica književne umetnosti in modrosti služilo v šoli in pri lastnem izobraževanju in bogatenju svojih duš. Zapisano in izdano v cvetnikih, zbornikih in čitankah bo postalo neminljiv del naše kulturne zakladnice.

Osrednji del duhovne kulture naše vasi se izraža v kmečkih šegah in navadah, posebno, kolikor so zvezane z delovnimi, družinskimi in cerkvenimi praznovanji. Značilno je, da je prav ta osrednja skupina vsa prežeta z verskim čustvovanjem in cerkveno organiziranim življenjem kmečkega človeka. Zato to skupino imenujemo kar

verske šege in navade (Religiöses Brauchtum pri Nemcih). V ti skupini se kmečka duhovnost najože in najbolj izrazito veže z vidnimi, pred javnostjo razvijajočimi se oblikami življenja. Te verske šege in navade so bistvene sestavine kmečke kulture, po njih dobiva izročilu zvesta konservativna poteza kmečkega življenja svoj najbolj povišani izraz. Prav nobenega povoda ni za to, da jih pri sodobnih kulturnih težnjah, ki se jim tudi kmet ne sme izogibati, opuščamo ali zanemarjamo. Le družabno, duhovno in versko prevratne smeri jim odrekajo značaj dragocene dediščine, ako ne kar narodnih svetinj. Da se to jedro, okrog katerega se dosledno nizajo vsi pomembnejši pojavi duhovne in materialne kmečke kulture, ohrani, poživi in sodobnemu čutu ustrezno razvije, je ena najlepših, najplemenitejših in najzaslužnejših nalog ljudsko prosvetnih ustanov in gibanj. Duhovnik in učitelj, ki se zavedata svoje kulturne vloge na kmetih, bosta pri tem ljudstvu najboljša svetovalca in vodnika. Pri tem bodo imele načelne pobude iz kulturnih središč lahko veliko važnost, ker se bomo po njih lahko okoriščali s skušnjami podobnih prizadevanj pri drugih kulturnih narodih. Ena najlepših nalog Obnove bi bila, da za ta namen koordinira znanstvena prizadevanja Etnografskega muzeja, domačijsko varstvena Spomeniškega urada, ljudskega gledišča prof. N. Kureta, folklornega instituta Franceta Marolta in prizadevanja naših arhitektov za zdravstveno, gospodarsko in lepotno izboljšanje kmečkih domov in domačijstvu ustrezno obnovo življenja na deželi.

V obredju, v petju, v stavbarstvu so sicer osamljeni a na svojih področjih smotrno vodena gibanja že doslej odkrila mnogo resničnih, doslej zanemarnjenih ali vsaj prezrtih vrednot naše ljudsko kulturne preteklosti.

Kako je to gibanje v evropskem svetu naravnost v zraku in kje so njegove prave vrednote, smo čutili pogosto v zadnjem desetletju pred sedanjo vojno. Malo pred

njenim začetkom je dal izraz temu B. B o r k o v članku O ciljih prosvetne politike, kjer je zapisal: »Narod ima interes na tem, da dobiva z univerze strokovnjake, ki bodo poznali ljudstvo in njega potrebe. V strokovnjaštvu so doslej veljali zgolj mednarodni vzori, zato so se na kmete došli strokovnjaki venomer samo čudili zaostalosti, namesto da bi skušali spoznati stvarnost narodovega življenja in na nji delati za napredek. Po zapadnih vzorcih so prepogosto eksperimentirali, neredko v škodo ljudstva in splošnih nacionalnih interesov.«

V članku »Kaj je z našo ljudsko povestjo?« pa je l. 1938 prof. J. Š o l a r povedal v Književnem glasniku Mohorjeve družbe tole nedvomno resnico:

»Saj je naša doba, ko se v nraavnem in verskem pogledu nezacarinjeno tihotapijo ideje preko mej vseh kontinentov, držav in občin v naše fare, vasi in družine ter spreminjajo obraz posamezniku, družini in pokrajini, prezanimiva in neizčrpna v ponudeni snoveh. Saj naša vas izgublja domačo podobo v hiši in hlevu, v delu in jelu, v noši in obnašanju. Vse to smo že zavrgli in zamenjali s kozmopolitskim tovarniškim blagom, ki jemlje značilnost našemu obrazu. Sedaj naj za vsem tem počedimo še iz glave in srca stoletno dediščino očetov, našo vero in jo zamenjamo z brezdušnim in morečim materializmom in njegovo pajdašico mehkužnostjo, da nas bo toliko laže in hitreje strl nasprotnik v naši samotnosti. Ni to beg v preteklost, ne, pač pa je beg k osnovnim koreninam naše moralne biti. Kdor hoče živeti, se od njih trgati ne sme, če pa se, mora vedeti, da je sojen. Stoletnim dobrinam je treba poiskati tako življenjsko obliko, da ostane njih jedro pristno in zdravo, a vendar res naše, čeprav prekvašeno z vsemi novimi spoznanji in dognanji. Mar slovenska oblika hiše ni združljiva z napeljavo elektrike, mar ne prenese vodovoda, mar je treba zato postavljati po naših vaseh samo mestne vile, ki za kmečko delo in

življenje niso ne praktične ne lepe. Zato pa tujec danes zaman išče pristne slovenske vasi, zato ne ve, po čem naj se Slovenija loči od katerega koli švicarskega letovišča, zato smo sami v zadregi, kadar moramo iskati in kazati svoje narodne posebnosti. Rešuje nas le še kozolec, to pa je tudi skoraj vse, zakaj vaških kapelic je zmeraj manj in cerkvic po hribih se skoraj sramujemo, ko nas tujec opozori nanje.«

Že pod vplivom katastrofe našega podeželja, ki jo danes doživljamo, pa je ravnatelj Etnografskega muzeja dr. R. L o ž a r v Kmetijskih novicah leta 1944 pod naslovom »K vprašanju kulturne obnove« tole načelno ugotovil: »Kadar človek pospravlja pogorišče, le prerad pozabi na vse, kar mu je dotlej služilo in se preveč vdaja novotarstvu, misleč, da bo z novim bolje vozil. Pri raznih obnovah imajo kaj radi prvo besedo edino razumski vidiki, ki so sicer silno zapeljivi, ne pa vselej tudi koristni. Obnova po vidikih golega gospodarskega racionalizma bi bila zgrešena, če je ne bi spremljala hkrati kulturna obnova, temelječa na zgodovinski zavesti in čutu izročila. Zato ne ustvarjajmo civiliziranih pročelij —«

Pravilno usmerjena znanost nam je pri tem prizadevanju lahko najboljša pomočnica. Po istem dr. R. L o ž a r j u (Narodopisje Slovencev I., str. 20) ima narodopisje tudi življenjsko važen socialno-narodni cilj. »Zato v tem primeru ne more biti zadostna in pravilna zgodovinska metoda, temveč mora stopiti kot glavna na njeno mesto sociološka metoda. Ta raziskuje vrednote in bistvo s posebnim ozirom na narodni organizem ter ne ostaja zgolj pri znanstvenem ugotavljanju teh dejstev, temveč nam kaže pota in smeri, kako je treba narodne in ljudske organizme usmeriti, osvežiti ter voditi v smislu onih socialnih, etičnih ter bioloških in kulturnih vrednot, ki so se izkazale v preteklosti posameznega ljudstva ali naroda kot temeljne oporne sile njihovega razvoja.« Kla-

sični delokrog take znanosti je po Ložarju, tudi masi modernih mest in velemest kakor sploh modernemu človeštvu vrniti organsko kulturo starega ljudsko-narodnega sveta.

Za zaključek naših načelnih razmišljanj se nam zdi potrebno opozoriti na nekaj v splošnem že spredaj naglašanih vodilnih misli, katerih ne bi smela prezreti nobena obnovitvena akcija in noben borec za vrednote, oživljenje in pospeševanje kmečke kulture:

1. Kmečki stan ni edini stan v narodni skupnosti; ni niti prvi niti zadnji med drugimi stanovi, ker je narod edino skladno sožitje in sodejstvovanje vseh stanov. Zato so v zmoti tisti, ki zahtevajo, da se vse pokori kmečkim interesom, kmečkemu vodstvu in kmečki miselnosti, pa tudi tisti, ki bi ga radi čez noč reformirali in podredili vodstvu drugih slojev in stanov. V sedanjem položaju našega naroda je sicer kmečki stan zares posebne pozornosti vredna, za naš narodni izraz bistveno pomembna sestavina, ker je v primeri z inteligenčnim slojem in z delavskim stanom edina, ki je v svojem posebnem svetu še trdna in skladna, predvsem pa edina, ki nosi značaj za narodno samozavest in kulturno konsolidacijo nujno potrebnega plemstva. Plemstvo pa je odlika v rodovnem izročilu in šegah »utrjenih postav«, nosilcev narodnega ponosa.

2. Kmečki stan ni nikaka kulturna okamenina, kakor ga pogosto pojmujejo neživljenjski zanešenjaki, ampak živ produkt družbenega, gospodarskega in kulturnega razvoja ter se neprestano razvija. On je kot edini ostanek prazgodovinskih kulturnih štadijev zgodovinsko pogojena danost, pa tudi svoji stopnji družbenega razvoja človeštva ustrezajoč poseben primer kulture. Nam danes pokazujoča se oblika naše kmečke kulture je samo zadnja stopnja v njenem razvoju. Tudi brez revolucionarnih posegov v razvoj se bo kmečki stan kazal prihodnjim rodo-

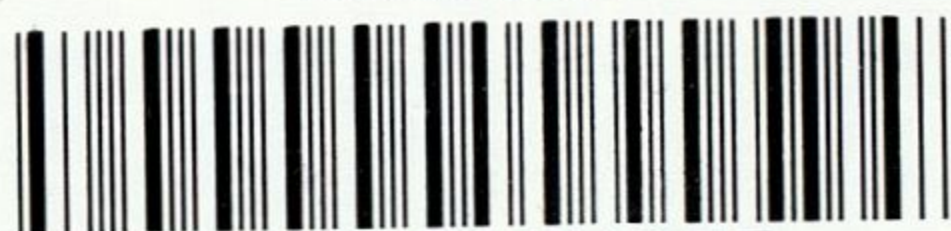
vom drugačen, današnjemu konservativnemu stališču nepojmljiv. Slovenski kmečki stan, kakor se nam danes kaže, je nujna posledica celotnega razvoja narodne skupnosti, pa tudi našega kulturno-zemljepisnega položaja v celoti Evrope.

3. Kmetstvo ne izključuje izobrazbe in kulture, ima pa lastnost, da si jo na poseben način prisvaja in jo sproti, svojemu svetu ustrezno predeluje, tako da se lastni svet s prevzetjem novega po svojem bistvu ne spremeni; predvsem pa ne priznava osebnostnih osvojitvev, ampak se izživlja v skupnostnih spoznanjih in ostvaritvah. Krivičen je kmetstvu, kdor ga zamenjuje z rovtarstvom in napredek izključujočim mračnjaštvom. Krivičen je kmetstvu tudi tisti, ki bi rad ustvarjal »kulturo za kmeta«, namesto da bi gojil stoletja dano in razvijajočo se kmečko kulturo. Ne sme namreč iti niti za pokmetenje mestnega življenja niti za pomeščanjenje kmečkega ozračja, ker sta to dva tečaja, po katerih živi tok kmečke kulture sprejema pobude iz mednarodnih kulturnih tokov pa tudi iz globoko v rodovni podzavesti zbranega prastarega izročila.

4. Vsaka dežela je za tujca samo toliko zanimiva, kolikor je svoja. Svojski kulturni izraz dežele je njeno domačijstvo, ki pomenja posebno življenjsko ozračje, katero si iz narave in kulturnih prizadevanj ustvarja človek domačin in katero kot posebno občuti tujec, kadar se sreča z njim. Pečat domačijstvu slovenske domovine daje kmečka kultura, zato je borba za njeno poživljenje in varstvo v najširšem smislu borba za varstvo domačije, po nji pa za svojski, nepreračunano in nenačrtno iznavljanje se prelivajoči in ožarjajoči jo slovenski izraz. Niti torej razum, ampak edino srce pravi in zanesljivi vodnik do njenih vrednot.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

COBISS 2

00000187875

VSEBINA:

Uvod	3
1. Kmečki stan, kakor nam je dan	6
2. Kmečki stan v sedanjosti	15
3. O vrednotah kmečke kulture in vrednotah novega časa	22
4. Kako naj ohranjujemo stare šege in na- vade	25

